

Pedro Arrupe

SITUACIJA CRKVE U DANAŠNJEM SVIJETU

Sve vas ponajprije srdačno pozdravljam i zahvaljujem vam na velikom povjerenju što ste mi ga iskazali svojim pozivom.* Tema koju ste mi odredili veoma je važna i opširna: stanje Katoličke Crkve u svijetu. Otvoreno priznajem da ja sebi ne umišljam da sam joj dorastao. I to ne samo zbog kratkoće vremena, nego prije svega zbog mnogostrukosti njezinih problema. No vi i ne očekujete od mene iscrpan odgovor, koji se danas još i ne može dati na čitav niz otvorenih pitanja. Bit ću zadovoljan ako mi pođe za rukom da dam skroman doprinos danas tako potrebnom rasvjetljavanju svijesti i apostolskoj inicijativi. A vi ćete mi sigurno također dopustiti da temu obradim sa svog osobnog gledišta i prema svom osobnom iskustvu. Jednom i drugom daje bitno obilježje moj 30-godišnji apostolski rad u izvanevropskim zemljama, prije svega u Japanu, te uprava Družbom Isusovom, kojoj sam na čelu već punih pet godina.

U mojoj sobi nalazi se slika Zemlje, snimljena za vrijeme svemirske vožnje, a poklonio mi ju je astronaut Lowell. Konture Zemlje nevjerojatno su oštre. To me često podsjeća na dvoje: da nam je potreban oštar pogled na lokalne probleme, no isto tako nužno nam je da probleme promatramo s obzirom na čitav svijet. Uvjeren sam da jedino takvo gledanje ima stvarnu budućnost.

I

Situaciju Crkve u današnjem svijetu bitno određuju dva momenta: ponajprije unutrašnja situacija same Crkve, a zatim i posebna situacija

* Ovaj referat održao je vrhovni poglavar Družbe Isusove Pedro Arrupe 10. rujna 1970. na 83. Katholikentagu u Trieru.

našeg modernog svijeta. Pri tom treba izričito naglasiti da se ta područja ne nalaze izolirana jedno pokraj drugoga, nego su u uskom izmjeničnom odnosu. Shvaćanje 2. vatikanskog sabora o Crkvi govori jasno o »Crkvi u svijetu«.

Unutrašnju situaciju Crkve u svijetu karakteriziraju danas duboka vjerska kriza i teško stanje vjere. A pri tom upravo u pogledu opće Crkve upada u oči kako se teško stanje vjere i vjerska kriza razlikuju svojim podrijetlom i svojim načinom izražaja.

U jednom dijelu svijeta potječe to teško stanje vjere od pritiska materijalizma prema vjeri. Uzrok joj je slabljenje društvene životne baze i ograničavanje apostolske djelatnosti. Upravo nas zadivljuje ispo- vijedanje vjere i vjerska odanost tih ljudi.

Drukčija je situacija u svijetu visoke tehnike. Tu se sukobljujemo s činjenicom sekulariziranog svijeta, dakle svijeta kojem daju ton tehničke i ekonomske zakonitosti što su ih stvorili ili otkrili ljudi. Pitanja i potrebe u nematerijalnim vrednotama što se javljaju u čovjeku zadovoljavaju se u tom sekulariziranom svijetu prividno u nutrini: odgojem, otklanjanjem, rastresanjem, a u stanovitim okolnostima i omamljivanjem (dopingovanjem). Prema tome, tu se ljudi više ne obaziru na Boga. Pri tom se može dogoditi da takvo obaziranje nije više poželjno ili moguće zbog vrlo konkretnih moralnih razloga.

Faktični je ateizam postao svjetskim problemom. I, gledajući trijezno, moramo reći da se taj ateizam ne ograničuje više na zapadni svijet, nego sve većom snagom prodire i u svijet Afrike i Azije. Iz svog vlastitog iskustva u Japanu znam da se taj praktični ateizam učvrstio već i u toj ekonomski najrazvijenijoj naciji Istoka.

Naravno da je taj praktični ateizam samo prividan odgovor na temeljna ljudska pitanja. On sam rađa mnoštvo novih problema. Sve veće nepostojanje smisla za bivstvovanje i porast osobnih konflikata imaju za posljedicu i sve kobniju neurotizaciju ljudi. Jedni traže pomoć kod liječnika, drugi se laćaju droga. Tim svjetskim problemima bave se danas i ateisti. Međutim, unatoč toj refleksiji koja se javlja treba reći: sekularizirani svijet sa svojom tobožnjom ili stvarnom udaljenošću od Boga znači po sebi krizu vjere i teško stanje vjere.

Današnja vjerska kriza proširuje se i produbljuje s jedne druge strane: 2. vatikanski sabor je želio da se u smislu podanašnja (aggiornamenta) dade suvremenim ljudskim pitanjima primjeren religiozno-teološki odgovor. Taj je koncil oživotvorio ne samo u liturgijskom i u ekumenskom pogledu novu orijentaciju nego je uveo također novi proces refleksije i interpretacije samog dobra vjere.

Taj proces nije završen koncilom nego nesmanjeno traje i dalje. Svrha je tog traženja i istraživanja: pri naviještanju vjere ne ide se samo za tim da se prema vječno istim formulama rekne ono bitno o Bogu, o Kristu i o Crkvi. Radi se, i to bitno, i o tome da to propovijedanje odgovara današnjem čovjeku s njegovim realnim iskustvima o svijetu i o životu. To danas određuju drugi faktori historijske, jezične,

psihološke i sociološke naravi negoli što je to možda bilo prije stotinu godina. Tako mi dođe, na primjer, mladi Japanac, duboko potresen u pogledu vjerske sigurnosti zbog toga što je doznao da neki sveci koji su se stoljećima poštovali u Crkvi nisu uopće živjeli.

To ima za posljedicu da se oblik vjerskog naučavanja može i mora privesti preispitivanju i razjašnjavanju, kao što je to dijelom učinjeno već i na koncilu.

Sve to radi nemirom, nesigurnošću i nevoljkošću. Stvaraju se tjeskoba i skepsa, prije svega onda kada neka strana pri tom istraživanju u pogledu suvremenog propovijedanja spasiteljskog poslanstva dovodi u pitanje samo to poslanstvo ili ga praktički napušta. Fundamentalni vjerski sadržaji, dakle, kao što su Bog, Krist i Crkva, lišavaju se svoga tajanstvenog karaktera te ih ljudi jednostrano prikazuju. Tko pažljivo prati današnje teološke rasprave, morat će ustanoviti da vjerska kriza i teško stanje vjere, koji upravo odatle potječu, spadaju među najteže u čitavoj crkvenoj povijesti.

Međutim, analizirajući tu vjersku krizu i tražeći odgovor na nju, mi bismo zapali u opasnu jednostranost kad bismo samo u činjenici sekulariziranosti svijeta i u teološkom raspravljanju gledali faktore koji ozbiljno prevladavaju. Takvo bi mišljenje bilo tipično zapadnjačko, bez svjetske širine. Ne smijemo to nikako smetnuti s uma i ja bih želio da ovdje sasvim jasno kažem: za stotine milijuna katolika u ovom današnjem svijetu ne sastoji se prava vjerska kriza ni u faktičnom materijalizmu, ni u nesvladanoj teološkoj refleksiji, nego u brutalnoj borbi za egzistenciju. Drukčije rečeno, to znači: za ljude trećeg svijeta do skrajnosti je teško da ozbiljno uzmu Radosnu Vijest kojoj do danas nije pošlo za rukom da donekle učini radosnim i ljude ovoga svijeta, koji je u svojim životnim zahtjevima ionako vrlo skroman.

Ovo ih ogorčuje to jače što su ti ljudi putem sredstava masovnog obavještavanja i putem svjetskog turizma veoma dobro informirani o blagostanju našeg društva. Njima je također poznato da su ljudi tog društva koje živi u blagostanju također informirani o njihovoj bijedi. Poznato mi je da tužbe i optužbe u tom obliku znače pojednostavnjenje stvarne situacije. Međutim, da nisam tu tužbu vrlo često slušao i da nisam čuo što drugi o njoj kažu, ne bih o tome ni govorio. I ne bih o njoj govorio da nisam doživljavao posljedice: sve veću skepsu prema toj vjeri i prema toj Crkvi. Ili, bolje rečeno: prema ljudima i institucijama koje se, iako dobro poznaju tuđu bijedu, vrlo dobro osjećaju u svome blagostanju.

Ta tri faktora: moderni sekularizirani svijet, teološke diskusije i nesvladani treći svijet čine mi se na svjetski širokoj razini bitnim uzrocima današnje vjerske krize i teškog stanja vjere. Međutim, svojom bih krivnjom stvorio jednostranu i, prema tome, krivu sliku kada toj vjerskoj situaciji ne bih dodao jednu dopunu. Čini mi se bitnim da se taj drugi vidik uzme isto tako vrlo ozbiljno, premda u modernim

sredstvima masovnog informiranja ne nalazi jasno istu pažnju kao vjerska kriza i teško stanje vjere.

Među najzbudljivije i najtrajnije doživljaje posljednjih godina pripada moj susret s religioznom obnovom i s religioznim napretkom, kakav nisam očekivao u toj mjeri. Kod laika, svećenika i kod redovnika nailazio sam na vjersku ozbiljnost i na vjersko produbljivanje s kakvim sam se rijetko susretao. — Teologija više nije tajnovita znanost klera, nego u sve većoj mjeri postaje posjed čitavog Božjeg naroda. U Latinskoj Americi prisustvovao sam bogoslužjima u kojima riječ o kršćanskoj zajednici nije bila nikakva jeftina fraza nego doživljena stvarnost. — U Africi sam vidio primjere nesebičnosti i svojevoljnog siromaštva kakvo se prema izvještajima poznavalo samo u najsnažnijim kršćanskim vremenima. Još danas vidim pred sobom skupinu od 50 mladića koji su u ledenoj klimi Aljaske tri godine svojevoljno pomagali razvitak onog kraja. I to se mora znati o današnjoj mladeži! Opetovano sam se susretao s apostolskim skupinama koje su bez velike organizacije ostvarivale starokršćanski ideal đakonata. Vidio sam kako su u tim skupinama molitva i razmatranje otkriveni na posve novi način. Kao vrhovni poglavar mogu osjetiti kako te bazne skupine znače za religiozne zajednice potpuno novu orijentaciju. — U razgovoru s generalnim sekretarom Svjetskog crkvenog savjeta drom Eugenom Carsonom Blackeom osjetio sam bratstvo u kršćanskoj vjeri koje spada u velike nade sutrašnje Crkve.

Tom kratkom primjedbom ne bih ni u kojem slučaju htio pokazati kako je nedužna vjerska kriza i teško stanje vjere koje sam na početku spomenuo. Ne bih želio također ni da se predam jeftinoj, ali po mom mišljenju opasnoj utjehi da sadašnje teško stanje Crkve treba smatrati kratkotrajnom, prolaznom krizom i prepustiti se snu o već blizoj vjerskoj sigurnosti. Ozbiljnost sadašnje situacije zabranjuje nam takvo pojednostavnjeno gledanje. Međutim, gledajući na cjelokupnu svjetsku situaciju ne mogu unatoč toj konstataciji pasti ni u pesimizam, koji bi isto tako značio simplifikaciju.

II

Želio bih spomenuti još jedan problem koji je usko povezan s onim već navedenim, a također bitno utječe na unutrašnju situaciju Crkve u današnjem svijetu. Taj bi se problem mogao nazvati pitanjem strukture i krizom crkvene strukture.

Ta kriza strukture Crkve stoji sučelice krizi strukture u profanom društvu. Svi smo svjedoci dubokih napetosti i krutih prepirki, pravih želja koje se ovdje zastupaju, ali i utopija koje pri tom igraju stanovitu ulogu. Pustimo li po strani sva sporedna pitanja i sve što nas emocionalno opterećuje, iza tog raspravljanja na nacionalnoj ili na internacionalnoj razini nalazi se cilj: kako je moguće da se sve nacije i države, sve unutrašnje državne sile i raščlanjenosti dovedu dotle da u slobodi

i u samoodgovornosti dadu svoj doprinos općem blagostanju? To je težnja od sveopće važnosti i pripada u sve većoj mjeri samosvijesti današnjeg čovjeka i današnjeg svijeta.

Ne smijemo se čuditi ako se ta težnja pokaže djelotvornom i u Crkvi. Pri tom se može bezuvjetno dogoditi da se dio krize crkvene strukture ukloni općedruštvenim procesom. No odlučna snaga tog razvoja u Crkvi dolazi iznutra. Dolazi prije svega od razvijenog crkvenog shvaćanja koje je izrečeno na 2. vatikanskom saboru i dalje konkretizirano u pokoncilskom vremenu, ali još do danas nije završeno. Slično kao i na području vjere, taj razvoj i na području crkvene strukture takođe vodi k raspravljajima, k napetostima, ka krizama, ali i k obnovi i nadi.

Temeljno pitanje na koje valja odgovoriti u toj problematici tiče se jedinstva čitave Crkve i mnoštva lokalnih Crkava.

Zbog duhovnog raspadanja s kojim se u kulturi svog vremena često susrećemo te zbog divergencija interesa i mišljenja čine nam se danas jedinstvo i ujedinjujuća snaga Crkve potrebniiji nego ikada prije. Pojedina zajednica i pojedina Crkva bit će sposobna da živi samo tako dugo dok je čvrstim vezama unutarnje i vanjske vrste povezana i združena sa sveopćom Crkvom. Inače postaje sektom i završava u izolaciji. Ta se povezanost očituje na mnogostruke načine. Očituje se u prvom redu u povezanosti s Papom i zatim, općenito govoreći, u odgovornosti za jedinstvo u vjeri i u ljubavi. Konkretno govoreći, u odgovornosti za susjedne Crkve i za crkvene provincije. Crkvene provincije koje su posljednjih godina imale buran vlastiti razvoj moraju imati obzira prema drugim provincijama. Ne postoji samo solidarnost prema sveopćoj Crkvi, već i prema partikularnoj Crkvi.

U vezi s time smijem upravo ovdje u Njemačkoj reći koju riječ o solidarnosti s misijskom Crkvom. Poznato vam je da suvremeno crkveno misijsko djelo pripada velikim djelima evropskog i sjevernoameričkog katolicizma. Ni danas ne bi to misijsko crkveno djelo moglo dalje postojati bez te pomoći. Ne smijem propustiti ovu jedinstvenu priliku a da se izričito ne zahvalim njemačkim katolicima za njihovu veliku spremnost na žrtve za misijsko djelo Crkve. Tu zahvalnost mogu posve osobno izreći i za nezaboravnu pomoć što ste je pružili meni i mojoj subraći u Hirošimi i u Tokiju.

Svi vi znate da je misijski rad u tradicionalnom smislu zapao u krizu i da će možda još više zapadati u nju. Ne mogu se pobliže upuštati u razloge, koji su, bez sumnje, teološke, kao i političke, socijalne i kulturne naravi. Možda ćemo morati da u budućnosti s obzirom na svoje pomaćanje budemo još nesebičniji, skromniji i uslužniji. Prijašnji kolonijalni narodi postadoše samostalni, a time i samosvjesniji. Sjećate se vrlo dobro njihove najnovije prošlosti, i to ne samo u političkom nego i u religioznom pogledu. Zar nije katkada bilo baš tako da su misionarenje doživljavali kao dio kolonizacije? U budućnosti će naš misionarski rad tražiti

od nas mnogo više pažnje i prilagođavanja. To smo prilagođavanje već jednom zanemarili, no ne smijemo tako učiniti i po drugi put.

Kad se govori o konkretnoj odgovornosti s obzirom na opću Crkvu, pri tom se nipošto ne smiju smetnuti s uma opravdani zahtjevi lokalnih Crkava. Upravo ako Kristovu Crkvu promatramo sa svjetskog gledišta, ne možemo a da ne ustanovimo da je njezina jednostrana zapadnjačka epoha prošla te da i u Crkvi također mora postojati nužan proces diferenciranja i pluralizam. Želi li Crkva da očuva svoju životnu snagu te da opet jače utječe na svijet i na društvo, mora pojačati vlastiti život i vlastitu inicijativu lokalnih Crkava i crkvenih zajednica. Tek na taj način može stvarni život uspijevati u tako velikom organizmu kakav predstavlja Crkva.

Mnogostrukost poticaja i iskustava čuva od ukočenosti i sterilnosti. I ne treba se čuditi što taj razvitak u Crkvi, slično kao i u političkom društvu, ne prolazi bez trvenja i bez napetosti. To se događa na svim nivoima Crkve: između papinskog primata i vodstva partikularnih Crkava; u odnosu između biskupske konferencije i pojedinih biskupa i, napokon, u odnosu između uprave lokalne Crkve i raščlanjenog naroda zajednice.

Jedno bi trebalo da vrijedi za sva strukturalna pitanja u Crkvi: mi treba da još mnogo toga naučimo jedni od drugih. Jedni pak mogu učiti od drugih samo onda kad međusobno mnogo razgovaraju. A otvoreno se može govoriti samo onda kad nema međusobnog nepovjerenja ni tjeskoba, nego postoje čestitost i spremnost.

Napokon, uza sve ljudske i psihološke pokušaje ne smije se previdjeti jedno: strukture i strukturalna reforma bez sumnje su upravo danas važni aspekti u Crkvi. Međutim, Crkva se ne iscrpljuje na pitanju strukture pa se stoga ni njezina zadaća ne smije jednostrano ondje zabacivati. Crkva predstavlja, na kraju, Božji misterij među ljudima. Taj misterij ne možemo i ne smijemo ni sekularizirati ni sociologizirati. Možda taj tajanstveni karakter Crkve znači za sadašnji svijet svjetlo više negoli mi to slutimo.

Možda bih u vezi s time što sam rekao smio upozoriti na još jedan problem koji mi se čini veoma važnim. Iza nekih rasprava i sukoba u vezi s pitanjem strukture nerijetko se krije drugi problem. To je napetost između institucije, službe i karizme.

Tim se suprotstavljanjem ne želi nipošto reći kao da bi karizmu trebalo tražiti samo izvan institucije i službe. Nadamo se da su danas takve jednostranosti svladane. No jedno mi se čini uvijek važnim: gledajući u crkvenu povijest, neprestano otkrivamo da se velike vjerske krize i pitanja strukturalne reforme nisu uvijek a ni primarno rješavali teoretskim razjašnjavanjima, nego nerijetko neočekivanom silom nekog karizmatičkog svjedočanstva. U tom pogledu smio bih spomenuti nastanak religioznih pokreta i redova u Crkvi ili, također, reformu i obnovu takvih zajednica s obzirom na fundamentalne želje i potrebe sveopće Crkve.

Zar ne bi i danas trebalo razmišljati o tom načelu? Rado ću dopustiti da me kritizirate i ispravite ako ovdje neispravno gledam: budućnost crkvenih redova ovisit će bitno o tome hoće li im poći za rukom da karizmu koja im je dana pri osnivanju ne primjenjuju na Crkvu i na svijet od jučer nego da je tumače gledajući na današnjicu i na sutrašnjicu, nastojeći da je u tom pogledu učine plodonosnom.

III

Znam da skiciranjem vjerske krize i pitanjima strukture nije još ni pošto iscrpljivo prikazana unutrašnja situacija Crkve u današnjem svijetu. Ostaje još niz otvorenih pitanja. Pomislimo, na primjer, na danas tako aktuelan problem svećenika, na pitanje celibata, na rasprave unutar kršćanskog morala. Iako su također polazne situacije na svjetskoj razini vrlo različite, ne smijemo se zavaravati time da se ovdje radi o pitanjima koja se stavljaju sveopćoj Crkvi.

Želio bih dublje zaći u još jedan problem, koji mi se čini bezuvjetno potrebnim za razumijevanje situacije i zadaće Crkve u današnjem svijetu. To je briga za čovjeka. Ako ljude u ne znam kako različitim taborima i skupinama političke vlasti, međusobno oprečnim s obzirom na svjetovni nazor, ispitujemo o tome koje su im najdublje želje i koji ih cilj najviše zaokuplja, gotovo posvuda ćemo čuti da je to briga za čovjeka. Enciklika Pavla VI o napretku među narodima naziva to svjetsko nastojanje »žedom za tim da čovjek bude više čovjek«. Moderna filozofska i teološka literatura govori o potrebi novog humanizma. Govori se upravo o ponovnom otkriću onoga što je ljudsko i međuljudsko, pri čemu nerijetko postoji samo mutna predodžba o onome što je stvarno čovjek ili što bi trebalo da bude.

Ta obveza prema čovjeku ima danas prije svega dva uzroka: po najprije poznavanje čovjekova izazova i ugrožavanja i zatim poznavanje mogućnosti njegove slobode na ovom svijetu.

Svi mi poznajemo bitne činjenice tog izazivanja i tog ugrožavanja. Oni se kriju u činjenici koju enciklika o napretku označuje pojmom radikalne i obuhvatne promjene, promjene koja se odvija tempom nepoznatim prijašnjim vremenima. Ona se očituje na ekonomskom, socijalnom, političkom i na kulturnom planu. Ta promjena nije više ograničena na nekoliko industrijskih zemalja, već je obuhvatila čitav svijet. Prije dva tjedna bio sam u Zapadnoj Africi i duboko me dirnula društvena promjena koja se ondje odvija. I kad pomislim na moderni Japan, onda znam što to znači: čovjek današnjice pod zakonom je radikalne društvene promjene. On stvara ne samo novi stil života i međuljudskih odnosa nego i nove procese mišljenja i novu svijest. Često sam mogao ustanoviti da se sukobi između generacija, između mladih i starih izazivaju upravo time što se društvena promjena različito doživljava i različito tumači.

Tome se bitno priključuje ovo: široka društvena promjena ne provodi se u pravoj liniji i homogeno nego u teškim napetostima i u sukob-

bima. Odatle potječe najdublje čovjekovo ugrožavanje. Taj konflikt i to protuslovlje imamo već na međudržavnom prostoru u manipulaciji visoko organiziranog tehničkog svijeta, u rivalitetu skupina moći i interesnih saveza. Moderno je društvo stvorilo mnogo više prostora i tvorevina pravilima demokracije za igru nego što je to bilo prije nekoliko desetljeća. Time stvaranje stranaka, kritika, opozicija, kontestacija pripadaju univerzalnom instrumentariju tog društva.

Međutim, mnogo je opasniji taj razvitak u konfliktima na svjetskom polju. Tamo se više ne radi o pitanju većeg ili manjeg ostvarenja demokracije, već o radikalnim suprotnostima i o neizmirljivu protuslovlju. Tu se milijuni ljudi godinama nalaze pod terorom rata; stotine milijuna žive u nepredočivu siromaštvu i bijedi, a drugi opet pod društvenim pritiskom. Ljudi postaju zbog boje svoga lica građanima drugog reda, a drugima se opet brani pristup k višoj školskoj naobrazbi. Pri tom je najžalosnije što se nerijetko stiče dojam da su se te prilike čvrsto zamrzle i da, prema tome, ne postoji nikakav osjetljiv razvitak, nego se one mogu ukloniti jedino masovnim pritiskom i revolucijom. Nema tome dugo kako mi jedan odgovorni političar u Latinskoj Americi reče: »Ovdje živimo na vulkanu. Svakog časa može doći do eksplozije.«

I sve se to danas ne zbiva više u nepristupačnosti skrivenih svjetova, već pred našim očima. Svi smo mi, zahvaljujući mediju masovnog informiranja, svjedoci tih sukoba. Još uvijek gledam gladu iscrpljenog Indijanca u jednom bolivijskom brdskom selu: sjedio je na izgorjeloj zemlji i, odsutan duhom, slušao glas tranzistora koji je dopirao iz neke ruševne kolibe te hvalio najnovije delikatese i pića.

Po toj istoj informaciji koja prelazi čitav svijet znamo i za ogromne mogućnosti koje bi mogle postojati s ekonomske i s tehničke strane da se korak po korak stiša glad pa da »čovjek bude više čovjek«. Znamo da ljudski povici za slobodom i za samostalnim posjedovanjem više ne bi trebali da budu utopija, već bi se mogli potisnuti u blizinu samog ostvarenja. Isto nam je tako poznato da su solidarnost među ljudima i jedinstvo svijeta jedini način da se osiguraju mir i blagostanje.

Da spomenem još jednu opasnost za ljude! Mogli bismo je nazvati manipulacijom života ili, još izrazitije: uništenjem života.

Poznata mi je ozbiljnost i složenost tog problema. No vjerujte mi: onoga tko je imao prilike da u Hirošimi vlastitim rukama izvlači iz ruševina nedužno ubijene i osakaćene ljude toga obuzima briga svagdje ondje gdje se dira u nedužni život.

Božja Crkva treba da ovom svijetu propovijeda Radosnu Vijest. A kako da to čini drukčije nego da zađe u temeljni problem sadašnjega društva, da se prihvati čovjeka? I to ne toliko uzvišenim riječima božanskog obećanja koje se od nje više tako i ne prima, nego djelotvornim pomaganjem pri prilagodavanju postojećih prilika čovjeku.

Polazna pozicija Crkve nije osobito povoljna unatoč njezinim neosporivo velikim i često herojskim djelima na karitativnom području. Predbacuje joj se da je oduvijek na jednostran način odgajala čovjeka za

strpljivost, za podnošenje i za trpljenje. Optužuju je da je bila usko i dugo povezana s vladajućim sistemima i sa svjetovnim vlastima tako da nije imala slobodu potrebnu da provede socijalnu pravdu. Još se govori o Crkvi da je u vlastitoj strukturi bila odviše autoritativna a da bi mogla pokazati unutarnje razumijevanje za sudbinu potlačenih.

Nije ovdje mjesto da поблиže zalazimo u te optužbe, da ih postavimo u povijesnu situaciju i da ih prema tome diferenciramo, da ih priznajemo prema njihovoj pravnoj unutrašnjoj vrijednosti, ali da ih također i modificiramo u pogledu pogrešnog tumačenja njihova pravog poslanja. Danas se radi osobito o tome da po Crkvi uvedenu i pojačanu orijentaciju prema čovjeku i prema društvu konkretiziramo i intenziviramo, što pretpostavlja da se kršćanska svijest o društvenoj odgovornosti probudi i oblikuje.

I tu je potreban proces stvaranja suosjećajnosti u Crkvi. Zatim se pak traži da pojedinci i skupine povedu akcije na međudržavnom i na svjetskom nivou i da se surađuje u akcijama kojima je svrha da »čovjek bude više čovjek«.

Ovdje se napose traži doprinos njemačkih katolika. Ne smijemo dopustiti da nas neprestani unutrašnji razgovori i rasprave odvrćaju od te zadaće svjetske važnosti. Previše zaoštreni unutrašnji sukobi škode ugledu Crkve na međunarodnom nivou i blokiraju dragocjene snage.

Na kraju bih želio da pokušam povući nekoliko zaključaka iz svojih razlaganja. I tu mi je jasno da će taj pokušaj ostati manjkav i da će biti podvrgnut kritici. Međutim, ako sam pravo shvatio svrhu vašeg »Katoličkog dana«, tu se ne radi u prvom redu o više-manje uspješnoj analizi svijeta i Crkve, nego o zadatku i o poticaju. Dopustite mi da svoj pokušaj sažmem u pet stavaka.

1. Ako u vezi sa zadnjom misli brigu o čovjeku smatramo centralnim zadatkom svoga vremena, onda je Crkva kao možda nikad prije pozvana da čovjekovu pitanju današnjice dade teološki odgovor.

To, među ostalim, znači: u toku svoje povijesti i svoje samosvijesti čovjek ima uvijek novih pitanja u pogledu samoga sebe i svladavanja svoga života. Današnji čovjek ima na temelju svoje posebne ekonomske, socijalne i kulturne situacije novih pitanja osobnog i međuljudskog reda koja, ne baš na zadnjem mjestu, dolaze od proširenijeg i diferenciranijeg samorazumijevanja i kompleksnijeg odnosa prema svijetu. Od Crkve se traži da veoma ozbiljno shvati novost i urgentnost tih čovjekovih pitanja. U svom odgovoru ne smije se orijentirati prema jučerašnjim čovjekovim pitanjima, nego prema pitanjima i današnjice i sutrašnjice.

Za Crkvu to znači veliku odgovornost i obvezu; znači otvorenost i samokritičnost, novu svijest i nove pokušaje. Budući da pitanja tog čovjeka nisu uvijek jednoznačna i ne mogu to biti, ne može ni odgovor uvijek biti jednoznačan.

Sve to može, ako se čestito izvede, također u Crkvi i u teologiji izazvati nemir i traženje. No postoje i spasonosni nemir i spasonosna nesigurnost.

Međutim, za to se bezuvjetno traži: Crkva treba da na ta mnogostruka nova pitanja dade teološki to jest religiozan odgovor. Ona ne smije i ne može čovjeka u pogledu njegovih pitanja ograničiti samo na unutarnjosvjetska i međuljudska područja i tako mu dati osakaćen, to jest netočan odgovor. Ako neće da izda samu sebe i da time postane suvišna u modernom svijetu, ne može mimoći taj centralno religiozni i teološki zadatak.

2. Crkva živi u vremenu i u svijetu kojemu je, osobito na tehničkom i organizatornom području, pošlo za rukom da otkrije dosad nepoznate sile i energije i da ih upotrijebi za dobro čovječanstva. To je čovječanstvo pronašlo da stvaralačke sile nisu dane samo privilegiranoj manjini ili čvrsto formiranim institucijama nego da su one skrivene u svakom čovjeku i da se mogu razbuditi. Prema tom zakonu nastupilo je industrijsko društvo te je u svojim procesima diobe rada postiglo ogromne uspjehe.

Zar je apsurdno da se slična zadaća dade i Crkvi u današnjem vremenu? Ili, zar taj proces nije već počeo, prije svega po 2. vatikanskom saboru? Ili, zar se u biti ne radi zapravo o tome da se taj proces odlučnije gurne naprijed? Mislim reći ovo: i danas imamo u općoj Crkvi obilje latentnih sila i mogućnosti koje bi se mogle i morale mobilizirati za ostvarenje njezina zadatka. U Božjem narodu imamo potencijal spremnosti, suodgovornosti i subrige u svim slojevima dobi, a osobito kod naše mladeži, i taj potencijal još dugo neće biti iscrpljen. A upravo u tom trećem svijetu imamo još premalen pastoralni ulog modernih multiplikatora, kao što su radio i televizija u službi Crkve.

Možda smo u pogledu mobilizacije tih latentnih sila čvrsto vezani uz jučerašnje predodžbe upravo onako kao što smo to i u pogledu odgovora na današnja ljudska pitanja. Zar nas opadanje broja svećeničkih i redovničkih zvanja, kao i reduciranje institucija ne bi moralo dovesti do bržih odluka?

Znamo, doduše, po vjeri da je Gospodin obećao svojoj Crkvi pomoć svoga Duha u svako vrijeme. No mi ne znamo s istom sigurnošću gdje on konkretno puše i što njegovo hujanje traži od nas.

3. Treći stavak želim izreći kratko i jasno: Kristova Crkva mora se pokazati upravo u ovom svijetu kao Crkva onih koji prema Gospodinovoj riječi predstavljaju najvjerodostojniji kriterij ljubavi, a to su siromasi, podjarmljeni, progonjeni, odbačeni, očajnici. Budemo li tu Gospodinovu riječ krivotvorili ili je preokrenuli u pogledu financiranja, počinut ćemo veleizdaju s obzirom na njegovu poruku.

Dopustite mi da još jednom reknem ovo: budućnost Crkve u tim zemljama bitno će ovisiti o tome hoće li joj poći za rukom da proces oslobođenja upriliči tako da se pri tome kloni svakog utiska da želi osigurati svoju dominaciju. Više nego ikad prije morat će uloga u tim zemljama biti uloga one koja služi. Ali bit će ujedno i jednoznačna i odlučna.

Ta zadaća traži za Crkvu u razvijenim zemljama golemu odgovornost i diferenciranu moć uživljavanja. Ta zadaća traži velikodušje i po-

niznost, traži ograničavanje u naglašavanju i u zalaganju za rješavanje vlastitih problema; ona obavezuje da vlastitu situaciju gleda uvijek i u dimenziji svjetske Crkve.

4. Crkva će u svijetu današnjice imati budućnost samo ako spasiteljsko Kristovo poslanstvo bude naviještala neiznakaženo, to jest ako ostane Kristova Crkva i time Kristov misterij.

Shvatite me ispravno: ne govorim to da ponovim ono što je samo po sebi razumljivo. Tko je desetljećima živio u različitim ekonomskim i političkim sistemima i došao u kontakt s mnogim nazorima na svijet te doživio njihov preokret, taj postaje skeptičan u pogledu svakog pokušaja stapanja, i to danas više nego ikada prije. Jasno je da u svim sistemima ekonomske vrste ili svjetskog nazora postoji otvoreno mjesto za Kristovo spasiteljsko poslanstvo. I što više postaju vidljivima granice i djelotvorne mogućnosti tih unutarnjih svjetskih sila i moći, to aktuelnije postaje i pitanje prisutnosti Kristova spasiteljskog poslanja. A to prije svega i onda ako tokom daljnjeg razvoja čovječanstva mogućnost i stvarnost osobne krivnje dosegnu dosad nepoznatu žestinu. Ni tada nećemo moći mimoći Otkupljenje po križu.

Isto će tako biti ako u toku diferenciranja ljudske psihe i ljudske samosvijesti konkretno pitanje poprimi neko novo značenje u pogledu sreće i nesreće mnogih ljudi.

Crkvu je osnovao Krist kao spasiteljsko poslanje. Ona će također i u svijetu sutrašnjice stajati ili pasti s tim spasiteljskim zadatkom. Ne može samu sebe u tom smislu sekularizirati jer bi time krivotvorila i spriječila zadnju i najdublju riječ s obzirom na oslobođenje čovjeka.

5. Dopustite mi da izgovorim i zadnju misao. Sve što sam dosad rekao, lako bi se moglo trijumfalistički krivo razumjeti. Na primjer u ovom smislu: Crkva posjeduje sve odgovore i moderni svijet ide jasno prema njoj. No tako nije bilo nikad prije, a sutra će to biti još manje. Crkva je na putu da u možda bolnom, ali spasonosnom procesu upozna i potvrdi vlastitu granicu i svjetsku nemoć. I u tom smislu ona je Crkva koja putuje. No ona je još i u drugom smislu na putu.

Ona je na putu da sve ono što je kršćansko i sve ono što je ljudsko izvan nje primi u sebe i da se s njime sretne. Hoće li tim putem i dalje ići srčano? Nije li ekumenski pokret jedan od najdragocjenijih doprinosa tog promijenjenog samorazumijevanja Crkve? To »jedni s drugima« i »jedni prema drugima« daje Crkvi posve novu vjerodostojnost, ali i novu solidarnost akcije na svjetskom nivou. Podsjećam ovdje samo na zajednički postupak kršćanskih Crkava na području rasnog pitanja kao i pri zauzimanju stava o miru.

Međutim, danas se radi o još jednoj ekumeni: o ekumeni svih onih sila koje žele da osiguraju blagostanje, slobodu i mir čovječanstva. Gdje god se te ljudske vrednote pošteno i nesebično ostvaruju, ostvaruje se također dio zadatka Crkve.

U svojim izvodima pokušao sam da skiciram situaciju Crkve u tadašnjem svijetu i da nagovijestim neke imperATIVE koji proizlaze iz te situacije. Sada, na kraju, osjećam više nego na početku svoju nemoć da udovoljim tom pokušaju. Vidim još više otvorenih pitanja nego što sam pokušao da na njih odgovorim. No možda je to stvarna situacija naše Crkve i možda ona mora danas biti takva ako hoće da bude Crkva koja hodočasti, dakle Crkva koja neće da bude okamenjena Božja tvrđava, nego otvoreni šator među ljudima.

Svoje izvode mogu završiti istom mišlju koju sam prije godinu dana izrekao prigodom jednog euharistijskog slavlja u Latinskoj Americi. Ondje nisam govorio u sjeni neke katedrale niti u historijskoj sigurnosti velike katedralne slobode. Govorio sam u predgrađu, u crkvi-baraki pred ljudima koji žive u još nepovoljnijim stanovima, pred ljudima za koje nisam znao neće li ih sutra silom povući sa sobom revolucija.

U toj nesigurnosti u pogledu materijalnih pretpostavki, ali isto tako i u pogledu ljudi koji vjeruju, doživjeli smo prisutnost Gospodina i sigurnost koju bi Pavao danas opet nazvao ludošću.

Još i danas stojim potpuno i sasvim uz svoje tadašnje riječi: možda nam Gospodin još nikada nije bio tako blizu jer još nikada nismo bili tako neosigurani.